

Holistyczne podejście do polityki energetyczno-klimatycznej Propozycje rekomendacji dla Warszawskiego Panelu Klimatycznego Centrum UNEP/GRID-Warszawa

Wstęp

Działania na rzecz efektywności energetycznej czy rozwijania odnawialnych źródeł w mieście - by skutecznie wpisywać się w walkę z kryzysem klimatycznym - nie mogą być realizowane w oderwaniu od innych polityk na rzecz zrównoważonego rozwoju. Obok zapewnienia sprawiedliwego charakteru transformacji energetycznej kluczowe staje się jej wpisanie w szerszy kontekst promowania bardziej przyjaznych dla ludzi i środowiska wzorców produkcji i konsumpcji.

Efektywność energetyczna w naturalny sposób wiąże się z rolą efektywności surowcowej, ta zaś - z zieloną polityką przemysłową czy wdrażaniem gospodarki o obiegu zamkniętym. Ekoprojektowanie, wykorzystywanie lokalnych surowców, wydłużanie cyklu życia produktów czy ich naprawa generować mogą niższy ślad środowiskowy niż kontynuacja wzorca „biznesu takiego jak zwykle”. We wdrażaniu tych rozwiązań kluczową rolę - poprzez m.in. regulacje, strategie czy zrównoważone zamówienia publiczne - odegrać może również samorząd.

Poniżej prezentujemy cztery działania, które poszerzają perspektywę miejskiej polityki klimatycznej o kroki wzmacniające działania, skierowane na zwiększanie efektywności energetycznej oraz wspieranie rozwoju odnawialnych źródeł energii:

GOSPODARKA O OBIEGU ZAMKNIĘTYM

Gospodarka o obiegu zamkniętym (GOZ) to model produkcji i konsumpcji, w którym kluczowym aspektem jest efektywność energetyczna i surowcowa. Zrywa on z dotychczas dominującym modelem linearnym, opisywanym schematem „wydobyć -> użyć -> wyrzucić”. W jego miejsce proponuje wizję, w której odpad z jednego procesu produkcyjnego staje się cennym zasobem w innym i w którym efektywne projektowanie, wydłużanie i ponowne użycie i naprawa już wytworzonego dobra staje się znacznie bardziej dowartościowane i promowane niż do tej pory. Strategie promowania GOZ przyjmowane są na szczeblu unijnym i krajowym, wdrażane są również przez firmy i miasta. Opracowanie dotyczące wdrażania tej idei powstało m. in. dla czeskiej Pragi.

Dlaczego to ważne?

Przemysł jest jednym z najważniejszych źródeł emisji gazów cieplarnianych - zarówno z powodu samych procesów produkcyjnych, jak i wynikłego z nich dużego zużycia energii. Polska gospodarka, jak wskazują dane Eurostatu, jest zarówno mniej efektywna energetycznie, jak i surowcowo w stosunku do średniej dla Unii Europejskiej. Niesie to ze sobą szereg negatywnych skutków środowiskowych (związanych np. z dominacją węgla w polskim miksie energetycznym), ale również ekonomicznych (niższa innowacyjność, wyższe ryzyko w wypadku wzrostu cen surowców). Nie bez znaczenia jest również zmniejszenie generowanego przez dominację linearnego modelu gospodarczego strumienia odpadów.

Rekomendacja

Opracowanie przez miasto spójnej, całościowej strategii wspierania i wykorzystania modelu gospodarki o obiegu zamkniętym, uwzględniającej kwestie, takie jak:

- Analiza przepływów surowcowych na terenie miasta oraz sposobów na maksymalizację wykorzystania ich wartości;
- Wspieranie efektywnego używania energii i surowców (ekoprojektowania) za pomocą zamówień publicznych poszerzających popyt na tego typu rozwiązania;

- Mapowanie istniejącej infrastruktury napraw i ponownego użycia (w tym rzemieślniczej);
- Plan stymulowania popytu na inicjatywy *reuse* i *repair* (np. kawiarenki naprawcze, sklepy z używaną odzieżą czy sprzętem, wypożyczalnie sprzętu remontowego);
- Wykorzystywanie inicjatyw startupowych oraz innowacji technologicznych dla lokalnej produkcji opartej na zasadach GOZ (np. druk 3D);
- Inicjatywy z zakresu samodzielnego/społecznościowego używania bio-odpadów.

POLITYKA METROPOLITARNA

Miasta - nawet te największe - nie są samotnymi wyspami. Coraz częściej angażują się w międzynarodowe sieci wymiany dobrych praktyk, w tym w kwestiach klimatycznych. Trend ten nakłada się na inny o nieco mniej optymistycznym charakterze - postępującej polaryzacji (ekonomicznej, społecznej, politycznej) między wielkimi ośrodkami miejskimi a mniejszymi miastami i obszarami wiejskimi. Brak koordynacji działań z zakresu ochrony klimatu w obrębie najbliższego otoczenia Warszawy oznacza niewykorzystywanie drżemiącego we współpracy metropolitarnej potencjału społecznego i środowiskowego. W ostatecznym rozrachunku może nawet przynieść negatywne efekty ekonomiczne w postaci przegrywania konkurencji z ośrodkami lepiej współpracującymi ze swoim otoczeniem.

Dlaczego to ważne?

W ostatnich latach rosnąć zaczęła świadomość społeczna, dotycząca negatywnych skutków rozlewania się miast poza ich granice administracyjne (*urban sprawl*), będąca wyzwaniem zarówno dla tracących dochody podatkowe metropolii, jak i zmagających się z gwałtowną rozbudową samorządów ościennych. Oczywista jest dziś potrzeba współpracy w kwestiach takich jak transport aglomeracyjny, pojawia się potrzeba spójnej polityki przestrzennej. Skutki zróżnicowanego poziomu rozwoju czy postępu inwestycji widać w wypadku walki ze smogiem gdy okazuje się, że zanieczyszczenie powietrza nie zatrzymuje się na granicy danego miasta czy gminy. Koordynacja prowadzonych polityk musi w najbliższych latach ulec dalszemu poszerzeniu - w tym o kwestie, związane ze stanem środowiska i polityką klimatyczną.

Rekomendacja

Poszerzenie zakresu współpracy w obrębie metropolii o kwestie związane z energetyką, odnawialnymi źródłami energii i zrównoważonego rozwoju, takimi jak:

- Polityka wspierania lokalnej produkcji i konsumpcji żywności, zmniejszająca zapotrzebowanie na jej transport i integrująca ją z polityką przestrzenną - w tym z zieloną i błękitną infrastrukturą (ogrody działkowe, drzewa owocowe, zamówienia publiczne na posiłki w szkołach premiujące wykorzystanie lokalnych produktów);
- Metropolitarne polityki energetyczne, mapujące potencjał poprawy efektywności energetycznej oraz rozwijania odnawialnych źródeł energii, ich wykorzystywanie do zaspokajania potrzeb całej metropolii, tworząca ramy dla współdziałania w jej obrębie (wspólne zakupy energii, tworzenie klastrów energetycznych);
- Rozszerzenie zakresu postulowanej strategii rozwijania gospodarki o obiegu zamkniętym na cały obszar metropolitarny.

ZRÓWNOWAŻONE ZAMÓWIENIA PUBLICZNE

Instytucje publiczne - zarówno te centralne, jak i samorządowe - są jednymi z ważniejszych aktorów życia społecznego i gospodarczego. Do realizacji zleconych im zadań potrzebują zasobów, pozyskiwanych za pomocą zamówień publicznych. Przez lata kluczowym kryterium wyboru przy przetargach była najniższa cena oferty. W ostatnich latach rosnąć zaczęła świadomość negatywnych kosztów społecznych tego typu decyzji, takich jak kiepskie warunki pracy i płacy u niektórych wykonawców. Nadszedł czas na to, by podobna świadomość dotyczyła również środowiskowych aspektów zamówień publicznych.

Dlaczego to ważne?

Zamówienia publiczne generowały w ostatnich latach (w zależności od roku) ok. 6 do 9% polskiego PKB. Ich rola w promowaniu standardów - szczególnie w lokalnych społecznościach oraz sektorze małych i średnich przedsiębiorstw - jest potencjalnie niebagatelna, choć nie zawsze wykorzystywana. Instytucje niechętnie odchodzą od dominacji kryterium cenowego, obawiając się przeciągających się postępowań i skarg. Lęk ten utrudnia zmianę ich charakteru z technicznych postępowań w narzędzia realizacji celów strategicznych, zawartych np. w dokumentach, wytyczających kierunki rozwoju samorządu. Jednym z priorytetów na najbliższe lata powinno być wiedzy i doświadczeń miast partnerskich czy członków międzynarodowych sieci, takich jak C40 Cities, umożliwiające wykorzystywanie zamówień publicznych na potrzeby realizacji ambitnej polityki klimatycznej w Warszawie.

Rekomendacja

Integracja społecznych i środowiskowych aspektów zamówień publicznych, realizująca zasady zrównoważonego rozwoju:

- Analiza realizowania zrównoważonych zamówień publicznych przez miasta partnerskie Warszawy oraz miasta, należące do sieci w których funkcjonuje (ze szczególnym uwzględnieniem metropolii leżących w Unii Europejskiej);
- Opracowanie strategii wykorzystywania zamówień do osiągnięcia celów energetyczno-klimatycznych, takich jak oszczędności na zużyciu energii oświetlenia ulicznego czy zmniejszenie zapotrzebowania energetycznego budynków;
- Powiązanie celów energetycznych z innymi, strategicznymi posunięciami postulowanymi w ramach rekomendacji (np. zasady budowy/rozbiórki budynków uwzględniające kwestie efektywnego wykorzystywania materiałów budowlanych w celu zwiększenia efektywności surowcowej i realizacji zasad gospodarki o obiegu zamkniętym).

DACHY DLA KLIMATU

Jedną z ważniejszych przestrzeni, których potencjał nie jest dostatecznie wykorzystywany w kontekście tworzenia przestrzeni publicznej czy polityki klimatycznej są dziś dachy budynków. Stanowią one doskonałe miejsce do proklimatycznych inwestycji, takich jak instalacja paneli fotowoltaicznych - ale nie tylko. W wypadku holenderskiego Rotterdamu wykorzystano je, poza generowaniem energii, również do tworzenia przestrzeni zbierania wody deszczowej, dbania o miejską bioróżnorodność, a nawet jako nowe miejsca spotkań dla lokalnych społeczności. Dzięki temu można było pokazać mieszkańcom miasta, że polityka służąca ochronie środowiska może przyczyniać się również do poprawy ich jakości życia.

Dlaczego to ważne?

Globalny kryzys klimatyczny to złożony problem, którego skala dla wielu osób może wydawać się wręcz abstrakcyjna. Fakt, że nie zawsze ma on namacalny w każdym momencie charakter nie ułatwia mobilizacji wobec działań na rzecz ochrony klimatu - szczególnie, jeśli wiążą się one z szeroko zakrojonymi inwestycjami czy zmianami w naszych wzorcach życia. Skuteczna polityka klimatyczna - poza odpowiednią skalą - potrzebuje również wyrazistych symboli, pokazujących, że służy ona zarówno ludziom, jak i środowisku. Z jednej strony powinny one, tak jak w wypadku termomodernizacji budynków, walczyć z problemami społecznymi, takimi jak ubóstwo energetyczne. Z drugiej - zwiększać komfort miejskiego życia, tworząc przestrzenie, w których chce się przebywać. Życie miejskie na chroniących klimat dachach spełnić może ten drugi wymóg doskonale.

Rekomendacja

Przyjęcie długofalowego planu zwiększenia efektywności wykorzystywania miejskich dachów, uwzględniającego:

- Mapowanie dostępnej przestrzeni dachowej (pozostających w gestii miasta oraz prywatnej);
- Opracowanie zestawu dostępnych sposobów zagospodarowania przestrzeni dachowej oraz zasad możliwie szerokiego dostępu mieszkańców do tworzonych w ramach projektu przestrzeni;
- Konsultacje społeczne na temat preferowanych form zagospodarowania przestrzeni dachowej, uwzględniające specyfikę i potrzeby lokalnych społeczności (np. większą uwagę na kwestie zielonych dachów czy tworzenia przestrzeni spotkań na obszarach o niewielkiej ilości tego typu przestrzeni);
- Zabezpieczenie środków umożliwiających możliwie szeroką skalę projektu;
- Rozważenie - w dalszej kolejności - możliwych form wsparcia (organizacyjnego/ finansowego) dla osób prywatnych, wspólnot i spółdzielni chcących przystąpić do projektu.

O stronie:

CENTRUM UNEP/GRID-WARSZAWA

Od 1991 roku realizujemy w Polsce misję Programu Narodów Zjednoczonych ds. Środowiska (UNEP), działając na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Wspieramy właściwe zarządzanie środowiskiem i ochronę różnorodności biologicznej. Propagujemy postawę odpowiedzialności za środowisko w społeczeństwie i w biznesie. Specjalizujemy się w pozyskiwaniu, przetwarzaniu i udostępnianiu informacji o środowisku oraz upowszechnianiu zastosowań nowoczesnych technologii informacyjnych, w tym systemów informacji geograficznej (GIS) i technologii satelitarnych.

Centrum zostało ustanowione 17 września 1991 roku na mocy porozumienia zawartego pomiędzy Programem ONZ ds. Środowiska (UNEP) a rządem Polski reprezentowanym przez Ministerstwo Środowiska. Działa jako jeden z kilku ośrodków globalnej sieci GRID (Global Resource Information Database - światowa baza danych o zasobach Ziemi) utworzonej przez UNEP w celu wzmocnienia efektywnego zarządzania zasobami środowiska.

Swoje działania realizuje we współpracy z organizacjami i instytucjami krajowymi oraz zagranicznymi. Jest partnerem jednostek samorządowych, oświatowych oraz firm wdrażających politykę społecznej odpowiedzialności biznesu.

Więcej: www.gridw.pl

Autor opracowania: Bartłomiej Kozek, specjalista ds. zrównoważonego rozwoju Centrum UNEP/GRID-Warszawa

